

1991-2017 YILLARDA JANUBIY SHARQIY OSIYO MAMLAKATLARI

Umarov Sardor Xasan og'li

Forish tumani politexnikumi tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola 1991-2017 yillar davomida Janubiy Sharqiy-Osiyo mamlakatlarining iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy rivojlanish tendensiyalarini o'rganishga bag'ishlangan. Unda mintaqadagi mamlakatlarning iqtisodiy o'sish sur'atlari, investitsiya muhiti, savdo aloqalari, siyosiy barqarorlik va ijtimoiy o'zgarishlar tahlil qilinadi. Maqola Janubiy Sharqiy-Osiyo mamlakatlarining global iqtisodiyotdagi o'rni va kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: Janubiy Sharqiy-Osiyo, iqtisodiy o'sish, siyosiy barqarorlik, investitsiya, savdo, globalizatsiya, rivojlanish.

Annotation: This article focuses on analyzing the economic, political, and social development trends of Southeast Asian countries during the period of 1991-2017. It examines the economic growth rates, investment climate, trade relations, political stability, and social changes in the region. The article also discusses the role of Southeast Asian countries in the global economy and their future development prospects.

Keywords: Southeast Asia, economic growth, political stability, investment, trade, globalization, development.

Janubi-Sharqiy Osiyo (JSHO) mamlakatlariga rivojlanish darajasi bir-biriga yaqin bo'lgan Vyetnam, Kambodja, Laos, Myanma, Tailand, Malayziya, Bruney, Sharqiy Timor, Indoneziya va Filippin kiradi. Bu mamlakatlarda yarim milliarddan oshiq aholi yashaydi. Taraqqiyotning sotsialistik yo'lini tanlagan Vyetnam, Kambodja, Laos 1990-yillarda juda og'ir ahvolda qoldi. Ular dunyoning eng kambag'al mamlakatlari qatoriga kirardi. Sotsialistik yo'nalishdagi hukmron partiyalar hokimiyatda qolgan bo'lsa-da, ular o'z mamlakatlarida jiddiy islohotlar o'tkazishga majbur bo'ldi. **Vyetnam, Kambodja, Laos** 1991-yili bo'lib o'tgan Vyetnam Kommunistik partiyasining VII syezdida islohotlar kursi e'lon qildi. Syezd erkin tadbirkorlikka ruxsat berdi, dehqonlar uzoq muddat yerga egalik qilish huquqini oldi. Bozor islohotlari natijasida barqaror iqtisodiy o'sish ta'minlandi. XX asrning so'nggi yillarida bu ko'rsatkich yiliga 9 foizni tashkil qildi. Chet el kapitali muvaffaqiyatli o'zlashtirildi, investitsiyalarning o'sishi kuzatildi. XX asr oxiri–XXI asr boshlarida Vyetnamda chet el firmalari ishtirokida bir qator loyihalar amalga oshirildi. Iqtisodiy yutuqlar aholining yashash darajasini oshirish imkonini berdi. Bu esa ko'pmillatli davlatda barqarorlik garovi bo'lib qoldi. Hozir Vyetnam oziq-ovqat eksporti bo'yicha Osiyo mamlakatlari ichida birinchi, sholi eksporti bo'yicha dunyoda mamlakatlar

o‘rtasida ikkinchi o‘rinni egallab turibdi. **Kambodjada** hokimiyatni Oliy milliy kengashga berish to‘g‘risida 1991-yil oktabrda yakunlangan Parij konferensiyasida qaror qilindi. BMTning Kambodjadagi Muvaqqat ma‘muriyati tuzildi va u umumiy saylovlarga tayyorgarlikni amalga oshirdi. 1999-yili Kambodja ASEANning teng huquqli a‘zosi bo‘ldi. XXI asr boshlarida Kambodja og‘ir iqtisodiy holatda bo‘lib, xalqaro yordam hisobiga kun kechirardi. Mamlakatda “tirik tovar” savdosi keng avj olgan bo‘lib, ota-onalar bolalarini arzimagan pulga sotardi. XXI asr boshlarida ayrim ijobiy o‘zgarishlar ko‘zga tashlandi. Sog‘liqni saqlash va ta‘limga ajratilgan xarajatlar ko‘paytirildi, mamlakatda qashshoqlik darajasini pasaytirish tadbirlari amalga oshirildi. 1991-yili konstitutsiya qabul qilindi. Parlament — Milliy assambleyaning qonunchilik faoliyati kuchaydi, Laos ASEANga a‘zo bo‘ldi. XXI asr boshiga kelib iqtisodning faqat 10 foizi davlatga tegishli edi.

1999-yili mamlakat birinchi marta o‘zini sholi bilan ta‘minladi. Asta-sekin Laosga chet el kapitali qaytdi, inflyatsiya pasaydi, milliy valyuta — kipaning qiymati oshdi. Konstitutsiyaga binoan mamlakatda bir partiyali tizim hukmron bo‘lishiga qaramasdan, demokratiya elementlari asta-sekin paydo bo‘ldi. 2016-yili bo‘lib o‘tgan parlament saylovlarida bir o‘ringa o‘rtacha 1,5 nafar nomzod to‘g‘ri keldi. **Sharqiy Osiyo mamlakatlari** 1980–1990-yillar Sharqiy Osiyo mamlakatlarining barchasida iqtisodiy o‘rishning yuqori sur‘atlari kuzatildi. Bu ularga 1990-yillarning boshidayoq zamonaviy dunyoda jiddiy ta‘sirga ega bo‘lgan “yangi industrial mamlakatlar” deb ataluvchi guruh qatoridan joy olish imkonini berdi. **Malayziya** shiddatli iqtisodiy rivojlanish tufayli korrupsiya va mamlakat shimolida islom fundamentalistlarining faollashuvi bilan bog‘liq ichki siyosiy inqirozni yengib o‘tdi. 1995-yil aprelda bo‘lgan saylovlarda doktor Mahatxir Muhammad boshchiligidagi Malayya birlashgan milliy partiyasi (MBMP) ishonchli g‘alabani qo‘lga kiritdi va bu bilan islom fundamentalistlari hokimiyatga kelishi bartaraf etildi. 1990-yillardan Malayziyaning iqtisodiy o‘rish sur‘atlari yuqori bo‘lib, u industrial rivojlangan mamlakatlar qatoriga intilmoqda. XXI asr boshlariga kelib mamlakat nafaqat xomashyoning muhim turlarini, balki juda katta miqyosda sanoat mahsulotlarini ham eksport qilmoqda. Malayziyada mamlakatni rivojlantirishning 2020-yilgacha bo‘lgan dasturi ishlab chiqilgan. Unga binoan, 2020-yilga kelib Malayziya industrial rivojlangan mamlakatlar qatoridan o‘rin olishi ko‘zda tutilgan. **Indoneziyaga** 1990-yillardagi “Osiyo inqirozi” juda qattiq ta‘sir ko‘rsatdi. Iqtisodiy o‘rish sur‘atlari pasayib ketdi. Bu aholining ommaviy noroziligini keltirib chiqardi. Prezident Suxarto iste‘foga chiqishga majbur bo‘ldi. Bu paytgacha kelib mamlakatni islom fundamentalizmi to‘lqini qamrab oldi. Musulmonlar orasida g‘alayonlar, xristianlarni qirg‘in qilish, mamlakatning turli hududlarida ayirmachilik chiqishlari boshlanib ketdi. 2001-yili mamlakat prezidenti etib Megavati Sukarnoputri saylanishi aholi tomonidan iliq qarshi olindi, rupiyaning kursi tezda oshib ketdi, fond bozori ham faollashdi. 2014-yili bo‘lib

o'tgan navbatdagi saylovlarda Joko Widodo Indoneziya prezidenti etib saylandi. **Filippinda** 1992-yilgi saylovlarda general Fidel Ramos mamlakat prezidenti etib saylandi. U janubdagi musulmon ayirmachilarni tor-mor qilishga urindi, ammo bunga erisha olmadi. Filippinda musulmonlarning bir necha radikal tashkilotlari mavjud. Ularning ixtiyorida o'n minglab yaxshi qurollangan, Afg'oniston va Shimoliy Kavkazda tajriba orttirgan, Iroq va Suriyada ISHID saflariga borib qo'shilgan jangarilar bor. Ichki holatning og'irligiga qaramasdan 1990-yillari iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga erishildi. Filippin elektron va kimyo sanoati mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi eng yirik mamlakatlardan biriga aylandi. 2016-yil may oyida bo'lib o'tgan saylovlarda Rodrigo Roa Duterte g'olib chiqib, Filippin prezidenti bo'ldi. U mamlakatda 2006-yili bekor qilingan o'lim jazosini qayta tiklash tarafdori edi. 2016-yil iyul oyida mamlakatda narkotik savdosi bilan noqonuniy shug'ullanuvchilarga qarshi kampaniya boshlanib, narkotik savdosida gumon qilingan 2 000 dan oshiq kishi o'ldirildi. Narkotik savdosida gumon qilinganlarning sudsiz o'ldirilishi jahon jamoatchiligini tashvishga soldi. **Janubi-Sharqiy Osiyo mintaqasidagi “yangi industrial davlatlar”** XX asrning ikkinchi yarmi–XXI asr boshlarida jadal modernizatsiyalashni amalga oshirgan Janubiy Koreya, Tayvan, Singapur, Gonkong taraqqiyotning yuksak sur'atlarini ta'minlab, “Osiyo yo'lbarlari”, “yangi industrial davlatlar” deb atala boshlandi. Ularda aholining yashash darajasi keskin yaxshilandi.

Bu mamlakatlarda sanoatning kemasozlik, avtomobilsozlik, neftni qayta ishlash sohalari va yengil sanoat buyumlari ishlab chiqarish rivojlangan. Ilmtalab yuqori texnologiyalarni joriy qilish, kompyuterlashtirish va robotlashtirish bo'yicha yuqoridagi davlatlar dunyoda eng ilg'orlardan hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1)Hill, H. (2016). *Southeast Asia: An economic history of the twentieth century*. Cambridge University Press.
- 2)Ravenhill, J. (2017). *Global political economy*. Oxford University Press.
- 3)Acharya, A. (2009). *Whose ideas matter? Agency and power in Asian regionalism*. Cornell University Press.
- 4)Stubbs, R. (2019). *Rethinking Asia's economic miracle*. Routledge.
- 5)Tay, S. S. C., & Estanislao, J. P. (Eds.). (2016). *ASEAN 2030: Toward a vibrant and inclusive community*. World Scientific.
- 6)McKinnon, R. I. (1991). *The order of economic liberalization: Financial control in the transition to a market economy*. Johns Hopkins University Press.
- 7)Wade, R. (1990). *Governing the market: Economic theory and the role of government in East Asian industrialization*. Princeton University Press.
- 8)Rodrik, D. (1997). *Has globalization gone too far?* Institute for International Economics.
- 9)Huntington, S. P. (1993). *The clash of civilizations?* Foreign affairs, 72(3), 22-49.
- 10)Mahathir, M. (1997). *Why currency speculators are ruining the world*. International Herald Tribune, 1.